

A KONZERVATÍV ZÖLDPOLITIKA SAROKPONTJAI

KITTA GERGELY

Mielőtt kísérletet tennénk arra, hogy meghatározzuk, milyen a zöld konzervativizmus, egy alapvető kérdést tisztázni kell. Létezik-e egyáltalán olyan, hogy konzervatív zöldpolitika? Ha valami nincs, hogyan vállalkoznánk a körülírására? A környezetvédelemben ma nincs olyan, hogy konzervatív vagy liberális, vagy nem is létezett sosem – mondanák sokan. Halljuk eleget: az ideológiák közötti határok (az ökológiában is) elmosódtak.¹ Csak az ember van, aki vagy odafigyel környezetére, vagy nem. A lényeg, hogy eldobja-e a szemetet az erdőben, komposztál-e, s lekapcsolja-e a lámpát, ha kilép az üresen hagyott szobából. Részben igaz ez. Azzal egyet lehet érteni, hogy a környezetvédelem nem lehet az ideológiai megbélyegzés vagy kisajátítás eszköze és tárgya. A világnézet önmagában nem lehet erény a jövő környezetvédelemben. Az, hogy valaki konzervatívként vagy liberálisként hisz a zöldebb jövőben, nem jelenti azt, hogy egyből a stallumban ülhet, és azt sem, hogy a hátsó padsorból kell hallgatnia. Nem az alapján kell mérlegre tenni az ember környezethez való hozzáállását, hogy liberálisnak vagy konzervatívnak vallja-e magát.

Ennek ellenére: az ideológia ma fontosabb szerepet játszik az életünkben, mint valaha. Az ideológia ugyanis értékválasztás, az értékválasztás kényszere pedig egyre nyomasztóbban telepszik rá mindennapjainkra. Kutatjuk a megoldásokat korunk problémáira, de nem mindegy, milyen értékek mentén akarunk előrébb jutni. Magyarország, az Európai Unió és a nyugati civilizáció jövőjére nézve is meghatározó különbség adódik abból, hogy a nemzeti családpolitikán vagy a nemzetközi migráción keresztül akarjuk-e megoldani a népesedés és a munkaerőpiac gondjait. Jelentősége van annak, hogy a felnövő nemzedékek társadalmi képét a BLM, az LMBTQ és a gendersemlegesség vagy a férfi és nő kapcsolatának, illetve a hagyományos családmódelnek az értékrendi alapjain keresztül formáljuk. Nem mindegy, hogy a fontos döntések meghozatalának jogát az adott országon belül tartjuk, vagy egy nemzetközi intézményrendszer képviselőinek adjuk át.

Klasszikussá vált esszéjében Oakeshott a konzervativizmust valamiféle érzületként, viselkedési formaként, értékválasztásként, nem pedig tanként írja körül. A konzervativizmus néhányunknál tudatos döntés, másoknál belülről jövő beállítódás, hajlam, késztetés.² Legyen részünkről tudatos vagy akaratlan, a klímaváltozás kapcsán is éles értékválasztási kényszerhelyzetek felé sodródunk. Esszémben ezekből a konfliktusokból mutatok be néhány alapvetőt, s ekképpen egy lehetséges keretét adom annak, hogy mit érthetünk zöld konzervativizmus alatt.

1 Vesd össze például: LÁNYI András: *Bevezetés az ökofilozófiába*. L'Harmattan–Könyvpont, Bp. 2020.

2 Michael OAKESHOTT: Konzervatívnak lenni [1956] ford. BÁNKI Dezső, *Holmi*, 2000/4. 390–391.

EMBERKÖZPONTÚSÁG

A legfontosabb értékválasztási konfliktus mi magunk vagyunk. Az ember és az emberi szerep megítélése a környezetvédelmen belül ma egyértelmű ütközési pont. Létezik egy alapállás, mely szerint nem *magunknak* akarjuk megmenteni a Földet azért, hogy nekünk, embereknek jobb legyen rajta, hanem *magunktól* szeretnénk megóvni azt. Ennek a vélekedésem szerint rossz elgondolásnak a kiindulópontja a Gaia-elmélet, mely szerint a Föld és a rajta lakozó élőlények egy hatalmas, önfenntartó és egymással kölcsönhatásban lévő, szerves egészet alkotnak. A rendszer egyensúlyban van, amit azonban az ember a maga mohóságával és önző viselkedésével megbontott, így az ember a hibás a klímaváltozásért. Ez a kanti erkölcsi *imperativus* ott munkál bennünk. Kortól, nemtől, hovatarozástól, származástól függetlenül hat ránk, és ez jó, hiszen kötelességünknek érezzük, hogy mi, emberek változtassunk a dolgokon. A baj csak az, hogy ez a felelősségérzet büntudattá érik, a büntudat pedig sok esetben önhibáztatásba fordul, vagy egyenesen önsorsrontásba csaphat át.

Galbraith és Latouche túlfogyasztásról szóló értekezésein alapulva kialakult egy felfogás, miszerint az embereknek nem kell mondaniuk a civilizációs vívmányokra, és távolságot kell tartaniuk a mai modern világtól.³ A természeti népek közösségeihez hasonlóan (nomádok, eszkimók, amishok, bennszülött törzsek) alapvető önellátásra kellene berendezkednünk. Nem vásárolhatnánk bizonyos fogyasztási cikket, nem ülhetnénk repülőre, autóba, és még egy csomó másról is le kellene mondanunk, annak érdekében, hogy csökkenjen az emberiség karbonlábnyoma. Vannak, akik ennél is tovább mennek. Az önvádaskodás agresszív, közveszélyes formája úgy tekint az emberi fajra, mint a Földet kiszípolozó élőködőre, vírusra vagy rákos daganatra, aminek a terjedését meg kell akadályozni, ami a legkönnyebben úgy oldható meg, ha *nem születik több gyerek*. A gyermek szennyezi a Földet, másrészt olyan világra születik, ami elérhetetlen lesz – mondják. Szerintük a gyermekeink szenvedésre vannak ítélve, ezért akkor tesszük velük a legjobbat, ha világra sem hozzuk őket. Komoly kutatók osztják ezt az álláspontot. Mind közül a legismertebbek talán Seth Wynes és Nicholas Kimberly, akik tanulmányukban a születésszabályozást említik meg a szén-dioxid-kibocsátás visszafogásának leghatékonyabb módszereként.⁴ Írásukból megtudhatjuk, hogy egy meg nem született gyermekkel évente akár 58 tonna szén-dioxidtól tehermentesíthetnénk a légkört. Az antinatalizmusnak megvannak a maga filozófiai keretei is. A környezetvédelem témakörében gyakran idézett szerző David Benatar, aki szerint a szenvedés – ami rossz – mindig több és intenzívebb, mint a boldogság – ami viszont jó –, ezért a természetnek és az embernek is az volna a javára, ha nem születnének emberek.⁵

A gyermekvállalás és az emberi létezés korlátozásának civil bázisa is folyamatosan bővül. Az olyan mozgalmak (Voluntary Human Extinction Movement, Population Matters, Conceivable Future, Birth Strike), amelyek a gyermekek megszületése ellen kampányolnak, és az olyan lapok, mint például a baloldali-liberális *The Guardian* rendszeresen teret is adnak véleményüknek. Az elmúlt években nem egy médiakampányt láttunk már a környezetvédelem érdekében és a gyermekszületések ellen indítani, és egyre több politikus is fantáziát lát a témában. A legfeltörekvőbb ilyen a kongresszus demokrata párti képviselője, a modern amerikai politikusi imázst sikerrel megformáló Alexandria Ocasio-Cortez, aki nyíltan zászlajára tűzte az említett születéssel ellenes szövegeket. Magyarországon ezek a gondolatok kevésbé terjedtek el, ugyanakkor időről időre nálunk is feltűnnek olyan véleményformálók, akik az antinatalizmus mellett teszik le a voksukat.⁶

A gyermekvállalás és az emberi létezés korlátozásának civil bázisa is folyamatosan bővül. Az olyan mozgalmak (Voluntary Human Extinction Movement, Population Matters, Conceivable Future, Birth Strike), amelyek a gyermekek megszületése ellen kampányolnak, és az olyan lapok, mint például a baloldali-liberális *The Guardian* rendszeresen teret is adnak véleményüknek. Az elmúlt években nem egy médiakampányt láttunk már a környezetvédelem érdekében és a gyermekszületések ellen indítani, és egyre több politikus is fantáziát lát a témában. A legfeltörekvőbb ilyen a kongresszus demokrata párti képviselője, a modern amerikai politikusi imázst sikerrel megformáló Alexandria Ocasio-Cortez, aki nyíltan zászlajára tűzte az említett születéssel ellenes szövegeket. Magyarországon ezek a gondolatok kevésbé terjedtek el, ugyanakkor időről időre nálunk is feltűnnek olyan véleményformálók, akik az antinatalizmus mellett teszik le a voksukat.⁶

3 John Kenneth GALBRAITH: *Affluent Society*. Houghton Mifflin, Boston, 1958. Serge LATOUCHE: *A Nem-növekedés diszkrét bája*. ford. BALOGH-SÁRKÖZY Zsuzsanna, Savria U. P., Szombathely, 2011.

4 Seth WYNES – Kimberly A. NICHOLAS: The climate mitigation gap: education and government recommendations miss the most effective individual actions. *Environmental Research Letter*, 2017/7.

5 David BENATAR: *Better Never to Have Been. The Harm of Coming into Existence*. Oxford U. P., Oxford, 2006.

6 VÁGI Márton: *Miért nekem kell fizetnem azt, ha te gyereket akarsz?* Azonnali.hu, 2021. február 3. <https://azonnali.hu/cikk/20210203_miert-nekem-kell-fizetnem-azt-ha-te-gyereket-akarsz> WINKLER Róbert: *Lodgy*

a konzervatívok a természet részének tekintik az embert

A pánik klímája

– A Global Climate Strike demonstrációja az Amerikai Egyesült Államokban, 2019. szeptember 20. (Wikimedia Commons / Gabriel Civita Ramirez)

A konzervatívok ezzel szemben nem önnön magáért akarják megóvni a természetet, hanem mert a természet részének tekintik az embert. Olyan egyensúlyi állapotot akarnak elérni, amely ember és természet között jöhet létre, nem pedig olyat, amiből az ember kiszorul. Klímaváltozás mindig is volt, ember nélkül is, és jelenleg is zajlik. A Föld történetében globális felmelegedések és lehűlések váltották egymást, földtörténeti kataklizmák sorjázta, és több tömeges kihalási eseményre is sor került, holott mi emberek ott sem voltunk. Az ember nélküli földi élet közel sem olyan romantikus és idealisztikus, mint ahogyan azt sokan elképzelik. Az élőlények minden nap ádáz módon küzdenek egymással saját fajtájuk fennmaradásáért, a túlélésért. A Föld története nem az emberrel kezdődött, és nem is vele lesz vége. Elrugaskodott és öntelt gondolat tehát magunkat kizárólagos bolygópusztító erőnek tekinteni, olyan összetevőnek, amit ha kivesszünk az élet egyenletéből, az majd magától megoldódik. Naivitás azt hinni, hogy eltűnésünk karikacsapásra elhozná az áhított paradicsomi állapotot a Földön, és a végre nyugton hagyott természetre olyan békés együttélés telepszik majd, mint amelyet a bibliai édenkert-ábrázolásokon látunk. Az élet tőlünk függetlenül is felettebb küzdelmes, az élet utat tör magának minden körülmények között.

fullfull, ha szeretsz szülni. Totalcar.hu, 2019. augusztus 2. <https://totalcar.hu/tesztek/2019/08/02/lodgy_16_fullfull/>

Előttünk is volt, utánunk is lesz, és ha ez így van, miért tépnék ki önként az emberiség nyúlfarknyi fejezetéről szóló néhány oldalt mi magunk a Föld evolúciójának vastkos történelemkönyvéből?

Kétségtelen, hogy a jelenlegi klímaváltozás lefolyását az emberi tevékenység jelentősen befolyásolja, de egyedül az ember az, amelyik képes megoldást találni a jelentkező kihívásokra. Az ember ugyanolyan és éppen annyira mohó és viselkedik önzően, mint a természet bármely más élőlénye, ellenben minden fajnál intelligensebb. Az embert ugyanúgy ösztöne vagy a szaporodás és terjeszkedés vágya vezeti élete során, mint bármely más növényt, állatot, egyéb organizmust, ugyanakkor az egyetlen olyan szereplő, aki képes szerepét újra-

írni, az őt körülvevő, összetett világról szofisztikált módon képet alkotni, környezetéről gondolkodni, tekintettel tud lenni másokra. Egyedül az ember képes a természetet megismerni, csodáit, működésének finomságait, rejtett összefüggéseit fürkészni, alkotórészeinek sokrétűségét és széleskörűségét átlátni. Az embert leszámítva egyik élőlényben sincs meg a már említett kanti erkölcsi *imperativus*, ami kötelességérzetet épít, és készletet a fellépésre

a környezet megóvása érdekében. A protokonzervatívnak is mondott David Hume szerint a Föld erőforrásai végesek, s mivel nem állnak mindannyiunk számára korlátlanul rendelkezésre, az igazságos hozzáférés érdekében az embernek be kell avatkozni, meg kell védenie a környezeti erőforrásokat. Az embert az emeli fel, hogy rendelkezik jóakarattal, ami más élőlényekben nincsen meg.⁷ A konzervatív zöldpolitika tehát humanista, a középpontba és nem a célkeresztbe állítja az embert, benne esélyt és nem akadályt lát.

önteltség magunkat bolygópusztító erőnek tekinteni

SZÉLSŐSÉGEK ELVETÉSE

Az ember nélküli vagy – mondjuk inkább így – *emberellenes* felfogás átvezet minket a *szélsőségesség* káros jelenségéhez. A francia forradalom természetrajzához hasonlóan a zöld radikalizmusban is felüti a fejét egy olyan forradalmi hév, ami hajlamosítja az embert arra, hogy a környezetvédelmi problémák megoldását valaminek az azonnali és végleges eltörlésében, megdöntésében, *guillotine* alá vezetésében lássa. Ezt a hevületet a tolerancia hiánya, az agresszió, az elvakultság, a forrófejűség jellemzi. Lázás állapot ez, ami nem tesz mérlegre, nem teketóriázik, nem merül el a részletekben, elragadtatva keresi az azonnali és egyedülinek hitt fellépés lehetőségét, ennél fogva gyakran hangzatos, ám végső soron nem túl hathatós eredményekkel járó forgatókönyvekkel rukkol elő. Ez a viharosság nem hisz a fokozatosság és az arányosság alapelvében. Alternatíva után nem kutat, ahogyan a középút megtalálása sem izgatja; láttatja magát, felemeli a hangját stb. Ennek a kiáltó ürességnek a leglátványosabb példája volt Greta Thunberg, aki a globális klímapolitikában úgy vált igazodási ponttá, hogy a javaslatnélküliségét maró vádaskodással és a mások iránti, szüntelen felháborodással palástolta.

Mindez ma is körüllegi a környezetvédelem ügyét. Divatos ma az atomenergia teljes és minden körülmények közötti kivezetéséért tüntetni, hidat foglalni, plakátolni, médiaeseményeket szervezni. Nem átaljuk akár közvetlen ismerősünket, családtagunkat pellengérré állítani azért, mert az üdítőjét műanyag szívószállal kérte. Rá akarjuk erőltetni a veganizmust a húsevőkre, sőt ha tehetnénk, az ökológiai lábnyom okán a haszonállatok tartását is megszüntetnénk. A kormányok helyett a nemzetközi szervezeteknek adnánk nagyobb hatalmat környezetvédelmi ügyekben, hiszen a klímaváltozás globális kérdés, az állam meg pipogya. Vagy itt van egy még aktuálisabb példa: az Európai Bizottság *Fit for 55* elnevezésű, új klímastratégiája, amely felveti, hogy 2035-től ne is lehessen az elektromoson kívül más autót forgalomba hozni az Európai Unión belül.

⁷ Andrew VALLS: *David Hume: Justice and Environment = Engaging Nature. Environmentalism and the Political Theory Canon.* szerk. Peter F. CANNVÒ – J. H. LANE JR., MIT Press, Cambridge, 2014.

A konzervatív zöldpolitika ezeknek a futótűzszerű szélsőségeknek az el-sáncolására törekszik. A feladat hasonló ahhoz, ami Edmund Burke francia forradalomról szóló elmélkedéséből kitűnik. A lázadó szélsőségességet a higadtabb és megfontoltabb konzervativizmusnak kell megfékeznie.⁸ Oakeshott filozófiájában is a vad szárnyalásnak határt szabó fontolva haladás kap hangsúlyt, amikor azt írja: „konzervatívnek lenni azt jelenti, hogy a jól ismertet előnyben részesítjük az ismeretlennel szemben, a járt utat jobban szeretjük a járatlannál, a ténylegest jobban a lehetségesnél, a korlátozott többet jelent nekünk a korlátlannál, a közeli a távolinál, az elegendő a bőségesnél, a megfelelő a tökéletesnél, és a mostani nevetés többet ér, mint az az üdvösség, mellyel az utópiák kecsegtetnek.”⁹ Később így rajzolja tovább a konzervatív ember alakját: „Nem szerelmese annak, ami veszélyes és nehéz, nem kalandvagyó, nem érez ösztönzést arra, hogy ismeretlen tengereken hajózzék, nem varázsolja el a gondolat, hogy eltűnhet, hogy hajmeresztő helyzetekbe keveredhet vagy hogy hajótörést szenvedhet. Ha mégis rákényszerül, hogy ismeretlen vizeken hajózzék, mindekelőtt arra ügyel majd, hogy mindvégig leeresztett mélységmérővel haladjon. Amiben mások valószínűleg féltékenységet látnak, azt ő mint ésszerű előrelátást becsüli magában”¹⁰ Ideális helyzetben a zöld konzervativizmus is ilyen. Halad, de nem ész nélkül rohan előre. Lelkesedik, és nem csapong izgága módjára. Érez magában magabiztosságot, de nem lesz magával szemben elbizakodott, másokkal szemben felfuvalkodott. Nem tétovázik, de azért körül akarja járni a dolgokat. Nem némán tétlen, de nem is pánikol, a közéletet keresve távol tartja magát a szélsőségektől.

Az említett példákra visszatéve: a konzervatív zöldpolitika támogatja a megújulókat, de meg szeretné értetni másokkal, hogy szükség van atomenergiára. Nukleáris energia nélkül a mai ismert modern világ leállna. Az atomenergia tiszta, olcsó, állandóan rendelkezésre áll, ezért minden olyan ország számára meg kell engedni, hogy beillesse energiamixébe, amelyik ezt szeretné. A konzervatív technológiasemleges, így luxusnak gondolja, hogy egy fontos ésszerűségi döntést érzelmi alapon hozzunk meg. A konzervatívot is zavarja a sok műanyag, de belátja, hogy a mai fogyasztói kultúra alapja a minket körülölelő plasztikkényelem, ezért nem vetemedik arra, hogy bárkit elítéljen egyetlen szívószál használata miatt, és nem hiszi, hogy pár gramm műanyagért megéri feszültséggel terhelni az emberi kapcsolatokat, kioktatni, megszegényíteni másokat. A konzervatív is elfogadja, hogy hasznunkra válik, ha sok zöltséget eszünk, de nem kritizál azért, mert más húst kíván, és főleg nem akarja az egész állattenyésztést beszüntetni, mert érzi, hogy egy ilyen lépés sokkal több hátránnyal, mint előnnyel jár – gazdasági, társadalmi, vallási konfliktust egyaránt okozhat. A konzervatív fontosnak gondolja, hogy vannak nemzetközi szervezetek, amelyek a környezetvédelmet zászlajukra tűzik, de látja azt is, hogy a kormányok sokszor sokkal hatékonyabban lépnek fel a környezetszennyezés ellen. Végül, a konzervatív embernek is tetszik az elektromos autó, szívesen ülne egy ilyenbe, de a szociális szempontokat figyelembe véve a *Fit for 55* kapcsán fel meri vetni, hogy az a 280 millió uniós polgár, aki ma valamelyik hagyományos motorral szerelt autónak a tulajdonosa, nem szenved-e el vagyonvesztést, ha az EU a nem túl messzi jövőben már látni sem akar ilyen járműveket az utakon.

A szélsőségességről szólva annak következményeiről is beszélni kell. A zöld radikalizmus olykor megtéveszt, elkendőz dolgokat és éppen a környezetvédelem ellenében hat. Berlinben 2018-ban a liberális városvezetés úgy döntött, hogy 2030-ig a klímaváltozás jegyében elektromos járművekre cseréli le a német fővárosban szolgálatot teljesítő buszflottát. Az első járműveket hatalmas ünnepség és médiafigyelem mellett adták át a közönségnek, amikor azonban kiderült, hogy az akkumulátorok miatt nem lehet fűtés-hűtés a buszon, és emiatt elégedetlenkedik az utazóközönség, a szóban forgó buszokat felszerelték a klimatizálását lehetővé tévő dízelmotorral is. Arra is hamar fény derült,

8 Edmund BURKE: *Töprengések a francia forradalomról*. ford. KONTLER László, Atlantisz, Bp. 1990.

9 OAKESHOTT: *I.m.* 390.

10 *Uo.* 393.

Fekete-fehér zöldpolitika

– Greta Thunberget
ábrázoló graffiti, 2019
(eurotopics.net)

hogy az elektromos buszok egy töltéssel csak a töredékét tudják megtenni annak a távnak, amire teletankolt elődeik képesek voltak. A városatyák ezért úgy határoztak, hogy azt a személyszállítási feladatot, amit korábban 1500 dízeljármű látott el, a jövőben 2000 elektromos busz végzi majd el Berlinben. Az elektromos buszok ára egyébként nagyjából kétszerese egy korszerű dízellel hajtott típusnak, így a gépparkcsere költsége átszámítva eléri az 1800 milliárd forintot. Az akkumulátorok nagy helyigénye miatt ráadásul utasból is kevesebb fér fel némelyik ilyen járműre, illetve egyes típusokkal a manőverezés is körülményesebbé vált. Arról nem is beszélve, hogy a nagyteljesítményű akkumulátorok a teljes életciklusukra nézve (előállítás, használat, újrahasznosítás) nagyobb szén-dioxid-lábnyommal bírnak, mint a hasonló teljesítményre képes dízelmotorok, a klímaváltozás megfékezéséhez ezért a drága, bonyolult és hosszadalmas intézkedés sem Németországot, sem a világot nem vitte közelebb. Az e-buszprojekthez a mai napig vakon ragaszkodó, a felmerülő problémákat a szőnyeg alá söprő berlini városvezetés jó példa arra, hogyan írja felül az észszerűséget felkorbácsolt érzelmekkel a zöld radikalizmus.

PATRIOTIZMUS

A jobboldali konzervativizmus hagyományosan nemzeti keretek között gondolkodik. Fontos neki az ország és annak önállósága. Önálló képességeket fejleszt, belső erőforrásokat gyarapít, saját ellenálló képességére összpontosít. Szuverén intézményi lábkat ereszt, közös kulturális gyökerek, történelem, nyelv után kutat, honvédelmet fejleszt, előnyhöz juttatja a hazai vállalkozásokat, a helyben lakókat stb. S miközben ezt teszi, óhatatlanul leszűkíti a baloldal mozgásterét. Ezért a baloldal azt csinálja, amit érdeke és lehetőségei diktálnak számára: a konzervatívot bezárkózónak bélyegezve átlépi az országhatárokat, *internacionalizálódik és transznacionalizálódik*.

A zöldpolitikában is így van ez. A munkásmozgalmakhoz hasonlóan az egyéni és a globális cselekvést, illetve felelősséget hangsúlyozza a nemzetállami és helyi fellépéssel szemben. A liberális zöldpolitika legfőbb legitimációs érve, hogy miként a klímaváltozás országokon átívelő probléma, akként meg-

oldása is országhatárokon átnyúló kell, hogy legyen. Állítják: az eltérő színezetű, olykor kérészetű kormányok környezetvédelem iránti szilárd elköteleződését változatos érdekek morzsolják szét, szemben a nemzetközi szervezetek ezeket az ellentéteket könnyen áthidaló elhivatottságával. Nemzetközi szervezetek alatt értem itt a külföldi NGO-kat, a világszervezeteket és a brüsszeli intézményrendszert. Ezek körében a zöld NGO-k működését tartom leginkább problémásnak. Ugyanis amíg a kormány célja alapvetően egy adott környezeti probléma megoldása, addig az NGO célja a probléma felszínén tartása. Ha ugyanis a környezeti probléma megoldódik, a kormány marad, legitimációja nő, az NGO létezése azonban indokolatlanná válhat, ezért legitimációja csökken. Saját létezése igazolásaképpen az NGO ezért olykor radikalizálódik, alarmista módon viselkedik. Ha sikerül egyet előre lépni, rögvest figyelmeztet, hogy időközben két lépéssel lemaradtál. Ha kettőt lépsz előre, szól, hogy hogy rossz irányba indultál el.

Tegyük fel a kérdést: fontosak-e akkor valójában a nemzetközi intézmények, kvóták és irányelvek a környezetpolitikában? Kétségtelenül igen. Nem működnek tökéletesen, de az egységesség, összevethetőség, átláthatóság, számonkérhetőség irányába tolják el a környezetvédelmet. A baj velük inkább az, hogy árnyékot vetnek a helyi problémákra és az azokra adható lokális megoldásokra.

A globális klímavédelem jóvoltából már mi magyarok is tudunk a „Föld tüdejének” számító esőerdők pusztulásáról,¹¹ a japánok véres bálnavadászatairól, az Északi-sark jegesmedvéinek sanyarú tengődéséről vagy az óceánok felszínén lebegő, gigantikus szeméthordalékokról. De mi, magyarok, hallottunk-e már például a Kárpát-medence bennszülött állatfajának számító, veszélyeztetett délvidéki földikutyáról? Tudjuk, hogy a Homokhátság egy része már hivatalosan is félsivatagos területnek számít, vagy hogy a magyarországi fenyőállomány a klímaváltozás miatt az ötödére csökkent az elmúlt két évtizedben? Még élesebben merül fel a kérdés, ha úgy tesszük fel: rajtunk, magyarokon kívül megmenti-e bárki a dél-vidéki földikutyát? Törődik-e a német, az indiai vagy az ausztrál környezetvédő a Duna–Tisza-közének elsivatagosodásával? Más ország lakóit érdekli vajon, hogy mi van a magyar lucfenyőerdőkkel? A válasz érthető módon mindhárom kérdés esetén csak nemleges lehet. Azért érthető módon, és azért lehet csak nemleges, mert az embernek normális esetben nem messzi tájak egzotikus élőlényei iránt kell aggódnia, hanem azért az élővilágért kell tennie, ami körülveszi, amire hatással van, aminek érdekében a legeredményesebben fel tud lépni. Mert többet ér a világ egy tőlünk karnyújtásnyira lévő kis részlete iránt érzett tettekkészségünk, mint a messzi nagy egész iránti folytonos bánkódásunk. Cselekedni a legegyszerűbben és a leggyorsabban nem ott és akkor, hanem itt és most lehet. Ahogy Litkei Máté János írja: a konzervatív környezetvédelem emberi léptékben gondolkodik. Az ember ugyanis az iránt tud felelősséget vállalni, és leginkább azon tud javítani, amit ismer, amihez érzelmileg kötődik, amit érez, lát, bejár, ahol időt tölt, és ez nem más, mint az otthonunk. Amikor az ember otthon van, akkor *nem egy helyen van, hanem a helyén van.*¹² Ezt a helyet márpedig többletjelentéssel ruházzuk fel, különleges jelentőséggel bír számunkra. Az otthonunk iránt nem tudunk, de nem is akarunk elfogulatlanok lenni, hiszen éppen a senki által el nem ítéhető pozitív előítéletességünk ad energiát ahhoz, hogy cselekedni tudjunk, hogy környezetünk iránti óvó érdeklődésünk ne párologjon el.

A konzervatív környezetpolitika ezért tehát patrióta. Inkább gondolkodik Magyarországon, a Zemplén lankáiban, a Petőfi Sándor utcában, a tornác melletti vén diófában, mint az *EU Fit for 55*-ban, a Párizsi klímaegyezményben, a palmaolaj-problémában vagy Közép-Afrika veszélyeztetett hegyi gorilláiban. Radnóti Miklós *Nem tudhatom...* című versén keresztül diákok milliói számára válik megragadhatóvá a hazaszeretet érzése. Ebben a versben gyönyörűen

a hazai fenyőállomány a klímaváltozás miatt ötödére csökkent

11 Valójában ez egy mítosz, az Amazonas vidéke egyesek szerint karbonsemleges, az elnyelt és a kibocsátott szén-dioxid mérlege körülbelül nulla, sőt újabb mérések szerint az esőerdők nettó szén-dioxid-kibocsátók.
12 LITKEI Máté: A patriotizmus szükségszerűen zöld. *Mandiner*, 2021/25. 14.

ott van az is, hogyan kapcsolódik össze a szülőföld és a természet iránt érzett vonzódásunk. Radnóti már a szülőföldön való születést és felcseperedést is a természet gyarapodásához hasonlítja („Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, / nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt / kis ország, messzeringó gyerekkorom világa. / Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngye ága”). Majd a hazaszeretet kifejezésére olyan példákat hoz, amelyek a természethez történő személyesen megélt, közvetlen, mindennapos, élményszerű kötődésén alapulnak („Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel / egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom [...] annak mit rejt e térkép? gyárat s vad laktanyát, / de nékem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát”).

Scruton konzervatív zöldfilozófiájának is kulcseleme a helyihez való hűség (oikofília), az otthon szeretetének érzése, ami a lakóhelytől egészen a nemzetig terjedhet. Mint írja: a helyhez és az ott élőkhez való kötődés különleges ösztönző erő a környezetünk megvédésében, ellentétben a globális mozgalmakkal és azokkal a nemzetközi szervezetekkel, amelyek nem bírnak ilyen tulajdonsággal.¹³ A transznacionális környezetvédő szervezetek és a nemzetközi intézmények, mint láttuk, nem lokálpatrióták, és nélkülözik a hazaszeretet érzését.

HAGYOMÁNYŐRZÉS

A liberalizmus hisz a végérvényességben, el akarja hessegetni magától a folytonosság és a folytatolagosság ötletét. A patriotizmusról szólva már írtam arról, hogy a konzervatív ember inkább az országhatáron innen, a liberális inkább azon túl határozza meg szívesebben saját *actio radius*-át. Ennek megfelelően a liberálisok néha azt is értetlenkedve nézik, ahogy a konzervatív a múltban kutakodik, méríteni próbál ősei tapasztalataiból, hagyományaiból, lelkületéből. A liberális számára a hajtóerőt főként az innováció, a tudomány, a technológia, a jog biztosítja. Ez utóbbiak a konzervatív gondolkodásnak is szerves részét képezik, csak nem fetisizálódnak, nem emel nekik senki oltárt, ugyanolyan szerepet töltenek be a klímaváltozás elleni harcban, mint bármilyen más hasznos megoldási mód, eszköz.

A liberális hirtelen és radikális változásokat siettet az átmenetek helyett. Meg akarja szakítani az idő szövetét, új időszámítást kezdeni, a különböző korszakokat és azok képviselőit nem köti össze egymással, nem valami alapján, hanem valami ellenében szeretne újítani. Nézzük meg, mit tett vagy mit nem tett Greta Thunberg! Klímapolitikájának célkeresztjébe a generációk szembeállítását helyezte, nem próbált meg összehangolni, hidat verni valamik vagy valakik között, nem igyekezett átmenteni semmit sehová, nem szándékozott

tudást, tapasztalatot megosztani, ténykedése a hangos hordószónok, a sikeres mozgalmár működésében merült ki. A konzervatív ember ezzel szemben mindig a kontinuitásra fektet hangsúlyt. Nem elválasztani akar, hanem konstruktív módon korokat, embereket, ismereteket kapcsolatba hozni, összekötni egymással. A fenntartható fejlődés széles körben ismert és használt úgynevezett Brundtland-definíciója szerint: a fejlődés során a jelen szükségleteit úgy kell kielégíteni, hogy gondolni kell a jövőre is, nem szabad veszélybe sodorni a következő generációk szükségleteit. Olvasatom szerint mindez visszafelé ható módon is igaz: *a jelen fejlődése nem szabad, hogy semmissé nyilvánítsa a múltban elért eredményeket.* Hegel dialektikáját segítségül hívva a múlt téziseire a jelenkor antitézise ad választ, amelyekből a jövő szintézise születhet meg. Hegeliánus szempontból a múlt dolgai nélkül a jelen csak lóg a levegőben, értelmetlen, tényleges előrelépéshez nem vezet.

A klímaváltozás kapcsán előszeretettel állítjuk, hogy nagy a baj, az éghajlatváltozás nemzedékeken átívelő problémát jelent. A múltban kezdődött, a jelenben is tart, és a jövőnket is érinteni fogja. Viszont ha a helyzet ez, akkor a különböző nemzedékeknek is össze kellene fogniuk. A múlt alkotói, az idősök

a konzervatív ember a kontinuitás pártján áll

13 Roger SCRUTON: *Zöld filozófia. Hogyan gondolkozunk felelősen a bolygónkról?* ford. SZILÁGYI-GÁL Mihály – ZSÉLYI Ferenc, Akadémiai, Bp. 2018. 27., 166.

Nincs kibocsátás

– Hazai szélmalom 1942-ben
(Fortepan / id. Konok Tamás)

tanulhatnak a jövőt formáló fiataloktól, és az ifjúság is elleshet néhány fortélyt és meghallgathat pár jó tanácsot az öregektől. A környezetvédelem múltbéli felismeréseit, tanulságait nem szabad sutba dobni, össze kell hangolni a mai kor erőfeszítéseivel. A jelen gyakran zavaros, a jövő ködös, egyedül a múlt nyújthat világos tapasztalatokat, biztos ismereteket arról, hogy mit kell tennünk. A konzervatívok felismerik ezt, és a hála jelentőségét emelik ki, mégpedig „a hálát azért, ami adott, s következőképp az elismerését annak, hogy kaptunk vagy örököltünk valamit a múlttól; ez azonban nem az egykor volt és visszahozhatatlan dolgok eszményítése”.¹⁴

És hogy miért fontos ez a fajta értékmentés? Megint egy példával hozok elő, hogy megvilágítsam. Elálmlélok azon, mennyi, modern köntösbe csomagolt, fenntarthatóságot hirdető cikk, blog, Facebook-poszt, Youtube- és TikTok-videó kering olyan bio, öko, *zero waste*, *natural*, organikus stb. tippet és praktikát kínálva – akár mindezeket egy komplett életfilozófiába foglalva az érdeklődő közönségnek –, ami a felmenőinknek a kisujjában volt. A falusi életforma tisztelete, a népi kultúra megőrzése, az ember hagyományos, természetközeli életmódjának népszerűsítése, a táj és ember kapcsolódásának vizsgálata olyan etnoirányzata a környezetpolitikának, amire egyre nagyobb kereslet mutatkozik a világban, és amelyre a progresszívek múlttól való idegenkedésük miatt túl nagy hangsúlyt nem fektetnek.

Korunk nagy kérdése, hogyan tudunk hatékonyan gazdálkodni erőforrásainkkal. Elődeink viszont nem pazaroltak el semmit, helyben állították elő a szükségeseget, mindent hatékonyan felhasználtak, amit csak tudtak, visszaadtak a természetnek és bekapcsolták azt annak körforgásába. A saját maguk által megtermelt növényeket ették, a fogyasztásra alkalmatlan részeit a jószágok

¹⁴ OAKESHOTT: *Im.* 390.

a népi kultúra hagyományos, természetközeli életmódjának népszerűsítése

takarmányozásra, eszközök készítésére vagy éppen tüzelésre használták, levágott haszonállataik minden részét hasznosították, trágyájukkal táplálták a talajt, hogy azon újra eredményesen gazdálkodhassanak. Mindennapos téma ma, hogyan kerüljük el a feldolgozott élelmiszereket, a tartósítókkal, állagjavítókkal, vivőanyagokkal, ízfokozókkal és mesterséges színezékekkel feljavított árucikkeket. Őseinknek nem voltak ilyen szereik: aszaltak, sóztak, füstöltek, dunsztoltak, savanyítottak. Itták, ették és egyéb módon hasznosították az őket körülvevő növényeket, a rét vadvirágait és gyógynövényeit, az erdők, mezők gombáit, vagyis a modern gyógyszeripar termékei nélkül éltek. Nagy kereslet van ma a vegyszermentes élelmiszerekre és a biotermékekre – régen csak ilyenek voltak. Ismerték az ökológiai növényvédelemben ma is megengedett rezet,

a meszet, a ként, de szódával, szappannal, fokhagymával, csalánnal is kiegészítették a növények kezelését. Tudták, hogyan kell metszeni, hogy melyik növényt hová szabad és mi mellé tilos ültetni, hogy melyik virág milyen rovarriaszt vagy éppen vonz. Látták, hogy a bársonyvirág (büdöske) mellett kevesebb a féreg, a sarkantyúka puha levelét pedig hamarabb lepi el

a tetű vagy a földibolha, mint mondjuk a káposztát, így az a kártevőtámadások elsődleges védvonala lehet. A falusi embernek ahhoz is volt érzéke, hogy hogyan használja fel a természet adta energiát. Nem klímával fűtött vagy hűtött, kiaknázták az agyag, a sár, a vályog, a nád és a szalma hővezető vagy éppen hő megtartó képességét. Biomasszát használt, a házon belül azzal a sparhelttel sütött, főzött, ami télen az otthonát is fűtötte. Tudta, merre kell tájolni a házat, milyen lugas, fa árnyékol a legjobban, az ereszt milyenre kell építeni, hogy a lehető legtöbb esővizet fogja fel. Tudta, hogyan kell tárolásra alkalmas hűvös kamrárt építeni, pincét, zöldséges vermet ásni.

A felsorolást hosszan folytathatnám, de nem az a célom, hogy bukolikus módon idealizáljam a régen és ma is sokszor kényelmetlen, nehézségekkel teli falusi életet. Én sem szeretnék szélsőséges lenni, aki azt mondja, védekezzünk úgy a klímaváltozás ellen, hogy pásztorok és földművesek módjára élünk. Azt azonban ki lehet jelenteni, hogy eleink mindennapjainak tanulmányozásán keresztül a múltból rengeteg olyan értéket tudunk átmenteni a mai kor embere számára, ami segít fékezni a klímaváltozás negatív hatásait. Ez az érték lehet valamilyen gyakorlati módszer, de lehet az a szemléletmód is, ahogy a természetre őseink nem a megélhetés tárgyaként, hanem erőforrásként tekintettek. S erre leginkább a konzervatív embernek van hajlama.

VÉGSZÓ

Saját definícióm szerint nem lennék konzervatív, ha szélsőséges módon azt állítanám, minden jó tulajdonság, amit leírtam, a konzervatív gondolkodásra igaz, és minden, ami rossz, a liberálisra. Lehet a liberális lokálpatrióta? Természetesen. Tarthatja-e ezzel egy időben fontosnak a hagyományőrzést? Persze. Találkozhatunk olyan emberrel, aki magát konzervatívnak tartja, de zöld ügyekben szélsőséges állásponton van, és mondjuk pánikhangulatot kelt. Ez is igaz. Van-e értelme akkor ennek a klasszifikálásnak? Van. Vannak értékválasztási helyzetek, jelenségek, amelyek abból a szempontból jól elkülöníthetők, hogy mi az eredőjük s hogy milyen irányt mutatnak. Olyan ez, mint az uralkodó széljárás meghatározása. Az uralkodó széljárás nem azt jelenti, hogy a szél mindig egy bizonyos irányból fúj, hanem hogy jól láthatóan a legtöbbször egy bizonyos irányból fúj. Van benne trendszerűség. Márpedig az emberellenes, szélsőséges, nemzetközi, hagyományokat kevésbé tisztelő vagy egyenesen semmibe vevő zöldpolitika eredője dominánsan nem a konzervatív oldalon van, nem onnan ered. A konzervatív embernek pedig az a feladata, hogy ezekre rámutasson, és fellépjen ellenük. ■